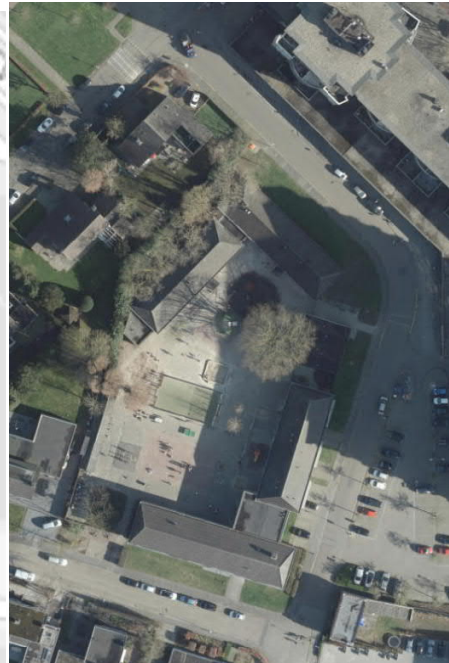
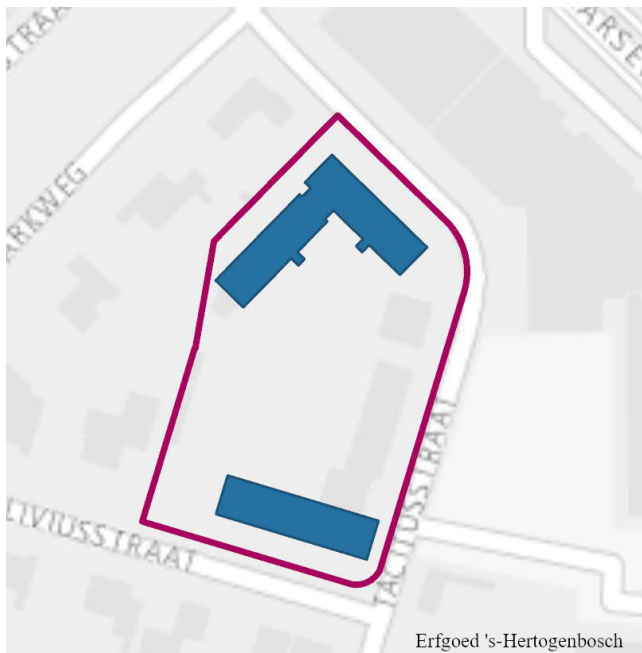

Liviusstraat 4/ Tacitusstraat 5, gemeente 's-Hertogenbosch

Kadastraal : 's-Hertogenbosch N 277 en N 1902	Bouwjaar : 1957
Monumentnr. : SOM0795	Architect : J.J.M. van Halteren
Huidige functie : school	Oorspronkelijke functie : R.K. meisjesschool en kleuterschool

Verbouwingen : 1979, 2006
Archief : Gemeente 's-Hertogenbosch, afdeling Erfgoed
Datum document: 24 november 2021

Boven: de voorgevel van het schoolgebouw aan de Liviusstraat, linksonder: een uitsnede uit de kadastrale kaart (met aanduiding object) en rechts: een luchtfoto van het perceel met de bebouwing.

Context

(bouw)historie en ligging:

Het complex bestaat uit twee schoolgebouwen te weten de Rooms Katholieke meisjesschool met zijn voorgevel en hoofdentree naar de Liviusstraat gericht en de kleuterschool langs de Tacitusstraat met zijn entree aan het schoolplein. Beide gebouwen zijn in 1957 ontworpen door architect J.J.M. van Halteren uit 's-Hertogenbosch in opdracht van het bestuur van het burgerlijk zedelijk lichaam "In Omnibus Caritas" (Zusters van de Choorstraat). De school aan de Liviusstraat stond bekend als "de lieve Vrouwe school" ook wel Mariaschool genaamd. In 1974 is het bestuur overgedragen aan de Sint Jan Stichting. De school is sinds 1994 bekend onder de naam kindcentrum het Bossche Broek, een fusie tussen de R.K. basisschool St. Aloysius en R.K. basisschool Keyersshoff.

De in de eerste helft van de jaren vijftig van de twintigste eeuw op de voormalige schootsvelden van de stad gerealiseerde uitbreidingswijk voor de goeude middenklasse is aangelegd naar een ontwerp van het Rotterdamse bureau Kuiper, Gouwetor, De Ranitz en Bleeker, in samenwerking met de dienst Gemeentewerken.

Langs de als een hoofdverbinding in de wijk fungerende Pettelaarseweg is, geheel overeenkomstig de naoorlogse stedenbouwkundige uitgangspunten hoogbouw gerealiseerd, zowel evenwijdig aan als haaks op deze weg.

Pas daarachter ervaart men het intieme karakter van de door laagbouw en een rastervormig stratenplan bepaalde woonbuurtjes met daarin ook de L.O. jongensschool aan de Adriaen Willaertstraat. Eveneens overeenkomstig de contemporaine ideeën is er ruime aandacht voor licht, lucht en ruimte in de wijk, met onder meer het lommerrijke Zuiderpark uit 1958. De wijk is rijkelijk voorzien van groen, de overgang vormende naar de open ruimte van het Bossche Broek.

De wijk Zuid is in 2011 door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geselecteerd als voorbeeld van een bijzondere naoorlogse woonwijk. Het rijk selecteerde toen dertig wederopbouwgebieden, waarvan dertien

naoorlogse woonwijken (planmatige opgezette uitbreidingswijken) uit de periode tussen 1940 en 1965. De geselecteerde gebieden geven met elkaar een goed beeld van hoe er gedacht, gebouwd en ingericht werd en kunnen worden beschouwd als toonbeelden van de Wederopbouwperiode. Ze onderscheiden zich nationaal of zelfs internationaal, bijvoorbeeld vanwege de kwaliteit van de architectuur of als bijzonder voorbeeld van stedenbouw of landschapsinrichting.

Binnen de bijzondere eigenschappen en de kwaliteiten van de Wederopbouwgebieden vormen schoolgebouwen belangrijke ankerpunten. Deze en andere gebouwen dienen in de toekomst herkenbaar en aanwezig te blijven vanwege hun cultuurhistorische waarden en een blijvende rol van betekenis spelen in de ruimtelijke ordening. In november 2016 heeft de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, mw. dr. J. Bussemaker het belang van deze 30 Toonbeelden van de Wederopbouw bekrachtigd in een ondertekening met alle betrokken gemeenten om de kernkwaliteiten zo goed mogelijk geborgd te houden.

De voormalige meisjesschool bestaat uit een hoofdmassa uit twee bouwlagen met een schilddak en een van oorsprong eenlaagse plat gedekte aanbouw. Tegen de westelijke perceelgrens staat een fietsenberging onder een zadeldakje. Op de ontwerptekening staat, langs de Platostraat en tegen de achtergevel van het schoolgebouw aansluitend, een gymlokaal gepland. Dit gymlokaal is nooit gerealiseerd.

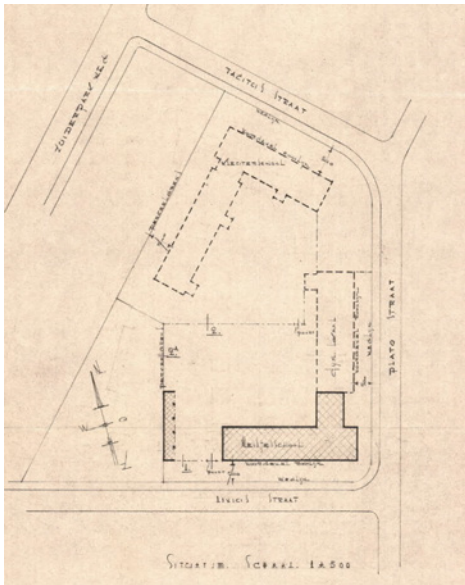
In 1979 is de eenlaagse aanbouw uitgebreid met een toiletgroep en berging naar een ontwerp van architectenbureau van Halteren van Roggen. In 2006 is, op de positie van het beoogde gymlokaal, een uitbreiding gerealiseerd naar een ontwerp van architectenbureau De Twee Snoeken. Deze uitbreiding omvatte het toevoegen van een schoolvleugel die qua omvang en architectuur aansluit bij het oorspronkelijke bouwdeel. Bij deze verbouwing is de eenlaagse aanbouw vernieuwd en verhoogd met een extra verdieping.

De kleuterschool kent een L-vormig grondplan met twee rechthoekige bouwdelen verbonden middels een plat gedekt tussenlid. De vleugels bestaan uit één bouwlaag onder

een schilddak met aan elke vleugel een kleine uitbouw waarin een entree zit. Op de ontwerptekening wordt een mogelijk uitbreidingsvlak aangeduid. In 2006 is op deze positie de beoogde uitbreiding gerealiseerd.

Het perceel wordt aan de westzijde afgesloten door middel van een stenen muur. De oorspronkelijke gebouwen zijn door architect van Halteren ontworpen in een wederopbouw baksteenarchitectuur met invloeden vanuit de Delftse school.

De schoolgebouwen bevinden zich op een perceel wat door drie straten wordt omgeven, ten zuiden de Liviusstraat, ten noorden de Tacitusstraat en oostelijk de Platostraat. Ten oosten van het perceel liggen de gebouwen van het Sint Janslyceum (1961-1963).

Situatietekening uit 1957 (schetsplan Architectenbureau van Halteren).

De voorgevel in 1970 gefotografeerd met de oorspronkelijke stalen vensters (fotograaf: J.A.M. Roelands).

Opening van de school op 25 april 1959 (fotopersbureau het Zuiden)

Architect J.J.M. van Halteren

Van Halteren (Amsterdam 14 april 1893- 's-Hertogenbosch 16 maart 1973) studeerde aan de Industrieschool in Amsterdam en nam privélessen tekenen, waarna hij ging werken voor architecten als Jan Stuyt, Jos Cuypers en P.J. Bekkers. Ook werkte hij nog korte tijd voor de Rijksgebouwendienst. In 1919 startte hij als zelfstandig architect in Den Haag. In 1920 ging hij een associatie aan met architect W. van Aalst en vertrok daarvoor naar 's-Hertogenbosch. In 1925 werd deze associatie verbroken en ging Van Halteren zelfstandig verder. Van Halteren was medeverantwoordelijk voor het ontwerp van het schoolgebouw aan de Jacob van Maerlantstraat (Zuid) en de Aartshertogenlaan (de Vliert). Naast schoolgebouwen ontwerp van Halteren ook o.a. huize Sint Vincentius in Udenhout (1925, Amsterdamse school) en de Antonius Abtkerk in Volkel (1938).

Beschrijving***De meisjesschool:***

De voormalige R.K. meisjesschool aan de Liviusstraat bestaat in oorsprong uit een hoofd vleugel (circa 35x9,5 meter) en een eenlaagse aanbouw tegen de achtergevel. De hoofd vleugel omvat een begane grond, verdieping en zolder onder een schilddak. Van de oorspronkelijke bouwsubstantie is alleen de hoofd vleugel bewaard gebleven. De hoofdentree is gelegen in de voorgevel aan de Liviusstraat met in de achtergevel een later toegevoegde entree die toegang biedt vanaf de speelplaats.

De hoofdindeling wordt gevormd door een centrale gang langs de achtergevel met op beide uiteinden een trappenhuis. Tegen de voorgevel zijn de klaslokalen gesitueerd, drie op de begane grond en vier op de eerste verdieping. In de rechter voorhoek van de hoofd vleugel zijn enkele ondersteunde en technische ruimten gelegen.

De voorgevel ken een asymmetrische indeling met vier keer drie geclusterde vensters die de achterliggende klaslokalen van daglicht voorzien. De entree wordt gevormd door een iets terug liggende houten dubbele deur met bovenlichten voorzien van

verticaal geplaatste roeden. De nis wordt geflankeerd door twee ronde kunststenen pilasters die een subtiel vormgegeven latei dragen met daarboven een venster met een kunststenen omranding die de achterliggende toiletgroep van daglicht voorziet.

De oorspronkelijke stalen vensters in de gevel zijn allemaal vervangen door houten kozijnen met een afwijkende indeling. De kunststenen dorpels onder de kozijnen zijn bewaard gebleven. De uiteinden van de gevel kennen een verbijzondering door middel van, iets terug liggende metselwerk lagen, en een hoekblok in het fries.

De gevel wordt afgesloten door een houten gootlijst op klossen met daaronder een fries bestaande uit sier metselwerk boven een cordonlijst. Het schilddak wordt bedekt door blauw gesmoorde opnieuw verbeterde Hollandse dakpannen.

Hoofdentree aan de Liviusstraat (2019, afdeling Erfgoed).

In de rechter zijgevel zit op de begane grond een enkel venster omrand door kunststeen. De linker zijgevel heeft zowel op de begane grond als de verdieping een venster, eveneens voorzien van een kunststenen omranding. De achtergevel bezit op de begane grond en verdieping vierkante vensters voorzien van een kunststenen omranding. Ook hier zijn alle stalen ramen vervangen door houten exemplaren.

Ruimtelijke indeling:

Inwendig is de oorspronkelijke indeling nog grotendeels bewaard gebleven met klaslokalen aan de voorzijde en de gang aan de achterzijde. Tegen beide kopgevels is een

trappenhuis gesitueerd met bordestrappen voorzien van kunststenen treden en stalen leuning en balusters. De vloeren in de gangen zijn bezet met dubbel hard gebakken 10x10 cm geelkeurige tegels. In de binnenwanden tussen gang en klaslokalen zijn de oorspronkelijke houten vensters en deuren bewaard gebleven. De toiletgroep op de verdieping is gemoderniseerd.

Twee opnames van het interieur, links de gang en rechts het trappenhuis (2019: afdeling Erfgoed).

Constructies:

Bouwkundig is het schoolgebouw opgetrokken met bakstenen gevels op een betonnen fundering met palen. De verdiepingvloer bestaat uit een gewapende betonvloer met betonbalken. De zoldervloer bestaat uit houten plafondhangers met daarboven de gordingkap ondersteund door houten spanten bestaande uit trekplaten, makelaar en trekschoren.

De Kleuterschool:

De R.K. kleuterschool is gelegen op de noordhoek van het perceel en is met zijn noordoostgevel naar de Tacitusstraat gericht. De kleuterschool heeft een L-vormig grondplan met twee rechthoekige bouwdelen (respectievelijk circa 35x9,5 meter en 23,5x9,5 meter) verbonden middels een plat gedekt klein tussenlid. De vleugels bestaan uit één bouwlaag onder een schilddak met in de gevels die naar de speelplaats zijn gericht twee entrees. In 2006 is de westelijk georiënteerde vleugel uitgebreid en verbouwd.

Obliekfoto van de kleuterschool naar het noorden gezien.

In de gevel die naar de Tacitusstraat is gericht (noordoostgevel) zitten een zevental vensters gegroepeerd (respectievelijk per drie en twee vensters). De van oorsprong stalen vensters zijn vervangen in hout met een afwijkende vensterindeling. De vensters worden omrand door een kunststenen lijst. Op het linker gedeelte van de gevel is een metalen kunstrelief aangebracht (1958, kunstenaar onbekend). De gevel wordt afgesloten door een houten gootlijst op klossen met daaronder een fries bestaande uit sier metselwerk boven een cordonlijst. In de nok van het met blauw gesmoorde

opnieuw verbeterde Hollandse dakpannen gedekte schilddak staat aan de rechterzijde een schoorsteen..

Gevel naar de Tacitusstraat gericht met metalen kunst reliëf (2019 afdeling Erfgoed).

In de gevels van beide vleugels, gericht naar de speelplaats, zit een entree geflankeerd door drie gekoppelde vensters die daglicht voorzien aan de achterliggende lokalen. De entree wordt gevormd door een uit de gevel stekend houten tochtportaal met aan weerszijde een venster. De gevel wordt afgesloten door een houten gootlijst op klossen met daaronder een fries bestaande uit sier metselwerk boven een cordonlijst. In het plat gedekte tussenlid zit een dubbele deur.

In de zuidoostelijk georiënteerde kopgevel bevinden zich drie gekoppelde vensters met door kunststeen omrand.

In de westelijk georiënteerde kopgevel zitten twee gekoppelde vensters en een enkel venster. Het daaraan grenzend tussenlid heeft twee kleine vensters. In de zijgevel van de zuidelijke vleugel zitten twee keer drie gekoppelde vensters met daartussen een twee gekoppelde vensters.

Ruimtelijke indeling:

Inwendig is de oorspronkelijke indeling nog deels bewaard gebleven met per vleugel twee klaslokalen (speelwerklokaal) met daartussen achter de entree een garderobe en toiletgroep. De lokalen zijn voorzien van een keukenblokje met een granito blad en een betegelde wasbak. Tegen de binnenmuur is een klein nisje aangebracht bedoeld voor de plaatsing van een heiligen beeldje.

De indeling van de westelijk georiënteerde vleugel is in 2006 aangepast en uitgebreid. De vloeren in de garderobe en gangen zijn bezet met dubbel hard gebakken 10x10 cm geelkeurige tegels. In de binnenwanden tussen gang en klaslokalen zijn deels de oorspronkelijke houten deuren bewaard gebleven.

Opname van het interieur met het keukenblokje en rechts het nisje voor een heiligenbeeldje (2019 afdeling Erfgoed).

Constructies:

Bouwkundig is de kleuterschool opgetrokken met bakstenen gevels op een betonnen fundering met palen. De zoldervloer bestaat uit houten plafondhangers met daarboven de gordingskap ondersteund door houten spanten bestaande uit trekplaten, makelaar en trekschoren.

Erf, bijgebouwen, diversen:

Op het erf is, tegen de westelijke perceelsgrens, een open fietsenberging onder een zadeldakje gesitueerd. De stalling is, in afwijking van de ontwerptekening, verder in noordelijke richting gebouwd met aansluitend aan de west en zuidzijde een tuinmuur.

Literatuur/bronnen:

Archief afdeling Erfgoed en VTH gemeente 's-Hertogenbosch

Zuid, stadsuitbreiding uit de wederopbouwperiode, inventarisatie augustus 2008, drs. J.M.M. van der Vaart en drs. E.R.A. Smits

Bossche encyclopedie

Motivering voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst

1. Ensemble en stedenbouwkundige waarden

De meisjesschool en de kleuterschool vormen een waardevol ensemble, dat tevens beeldbepalende kwaliteiten heeft vanwege de prominente ligging.

De objecten vormen een belangrijk stedenbouwkundig accent dat een wezenlijk onderdeel vormt van de aanleg van de vanaf de vroege jaren 1950 gerealiseerde uitbreidingswijk Zuid en vanwege de samenhang met het naast gelegen Sint Janslyceum.

De schoolgebouwen zijn in een ruime omgeving geplaatst. De vrijstaande situering en de stedenbouwkundige samenhang met het aangrenzend Sint Janslyceum is van belang voor de beleving van de gebouwen en hebben daarmee een positieve stedenbouwkundige waarde.

Het schoolgebouw is gelegen in Zuid welke door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is geselecteerd als één van de 30 landelijke Toonbeelden van de 'Wederopbouw', een voorbeeld van een bijzondere naoorlogse woonwijk. Binnen de bijzondere eigenschappen en de kwaliteiten van dit wederopbouwgebied vormen schoolgebouwen belangrijke ankerpunten. Deze en andere gebouwen dienen in de toekomst herkenbaar en aanwezig te blijven vanwege hun cultuurhistorische waarden en een blijvende rol van betekenis spelen in de ruimtelijke ordening.

2. Architectuurhistorische- en/of kunsthistorische waarden

De in de jaren vijftig van de 20ste eeuw tot stand gekomen schoolgebouwen hebben architectuurhistorische waarde vanwege het redelijk gaaf bewaard gebleven exterieur welke een voorbeeld is van de schoolarchitectuur in een naoorlogse wederopbouw wijk. Deze komt tot uiting in het traditionele, sobere materiaalgebruik. De gebouwen zijn uitgevoerd in een traditionele baksteenarchitectuur in een wederopbouw architectuurstijl met kenmerken van de Delftse School.

De schoolgebouwen hebben architectonische waarde omdat ze een redelijk goed en gaaf voorbeeld zijn van de architectuurstijl,

toegepast in de naoorlogse wijk Zuid door architect J.J.M. van Halteren die meerdere schoolgebouwen in deze trant heeft ontworpen.

De uit Amsterdam afkomstige architect maar sinds 1920 in 's-Hertogenbosch woonachtig en kantoorhoudende J.J.M. van Halteren (1893-1973), die ook medeverantwoordelijk was voor het ontwerp van het schoolgebouw aan de Jacob van Maerlantstraat (Zuid) en de Aartshertogenlaan (de Vliert) maakte het ontwerp. In de meisjesschool is het interieur redelijk goed bewaard gebleven. Van het exterieur zijn alle kozijnen vervangen en is de aanbouw verwijderd en in 2006 vervangen en uitgebreid. Ook bij de kleuterschool zijn alle kozijnen vervangen en is een vleugel intern aangepast en uitgebreid. De hoofdopzet van de gebouwen is in hoofdvorm en uiterlijke verschijningsvorm echter goed bewaard gebleven.

De kleuterschool heeft enige kunsthistorische waarde vanwege de aanwezigheid van een metalen kunstrelief (1958). De constructies in de gebouwen bezitten geen bijzonder bouwhistorische waarde.

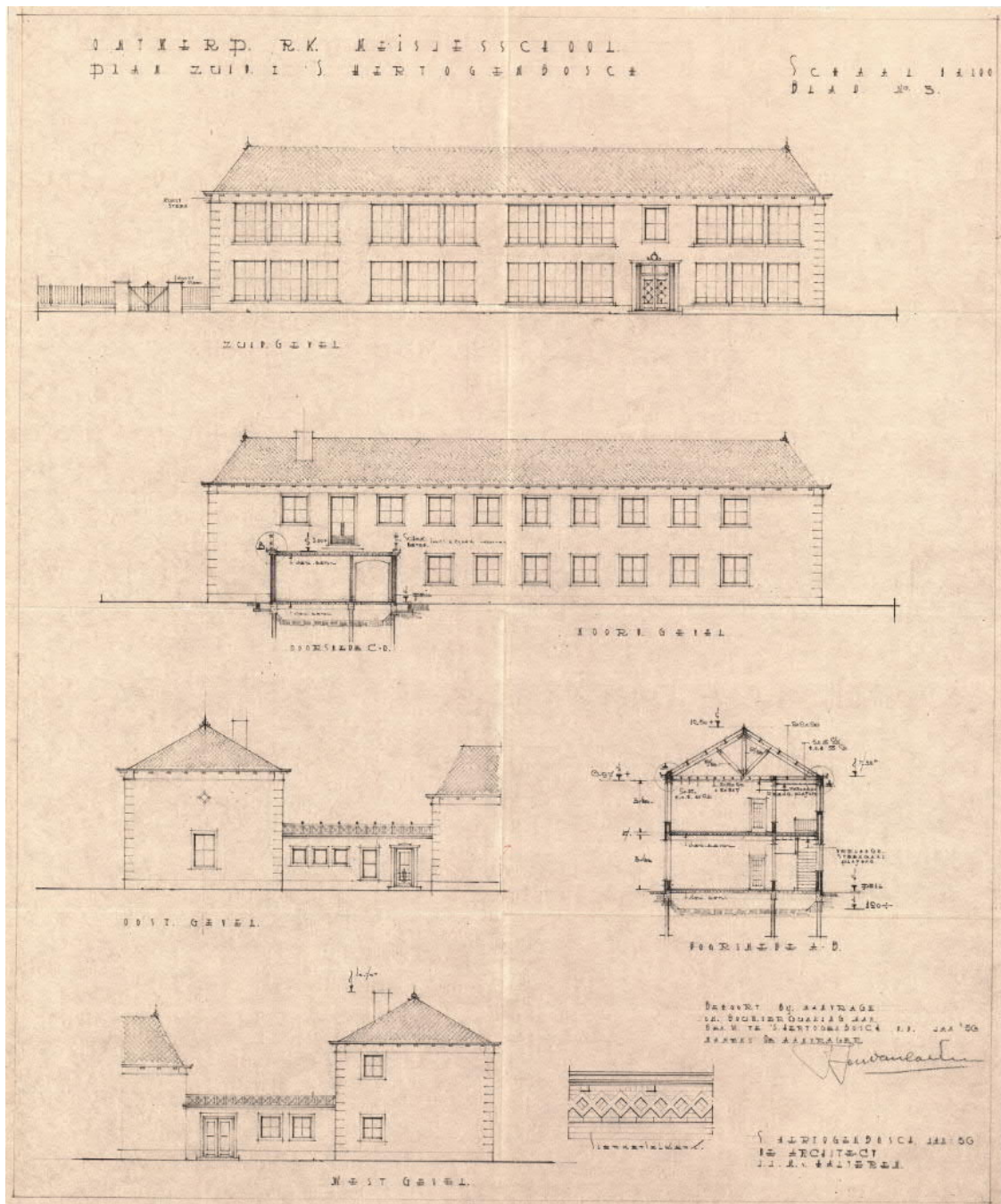
3. Cultuurhistorische waarden

De panden hebben cultuurhistorische waarde als een in hoofdvorm goed voorbeeld van een naoorlogs schoolgebouw gebouwd in opdracht van het bestuur van het burgerlijk zedelijk lichaam "In Omnibus Charitas" (Zusters van de Choorstraat).

4. Gaafheid en zeldzaamheid

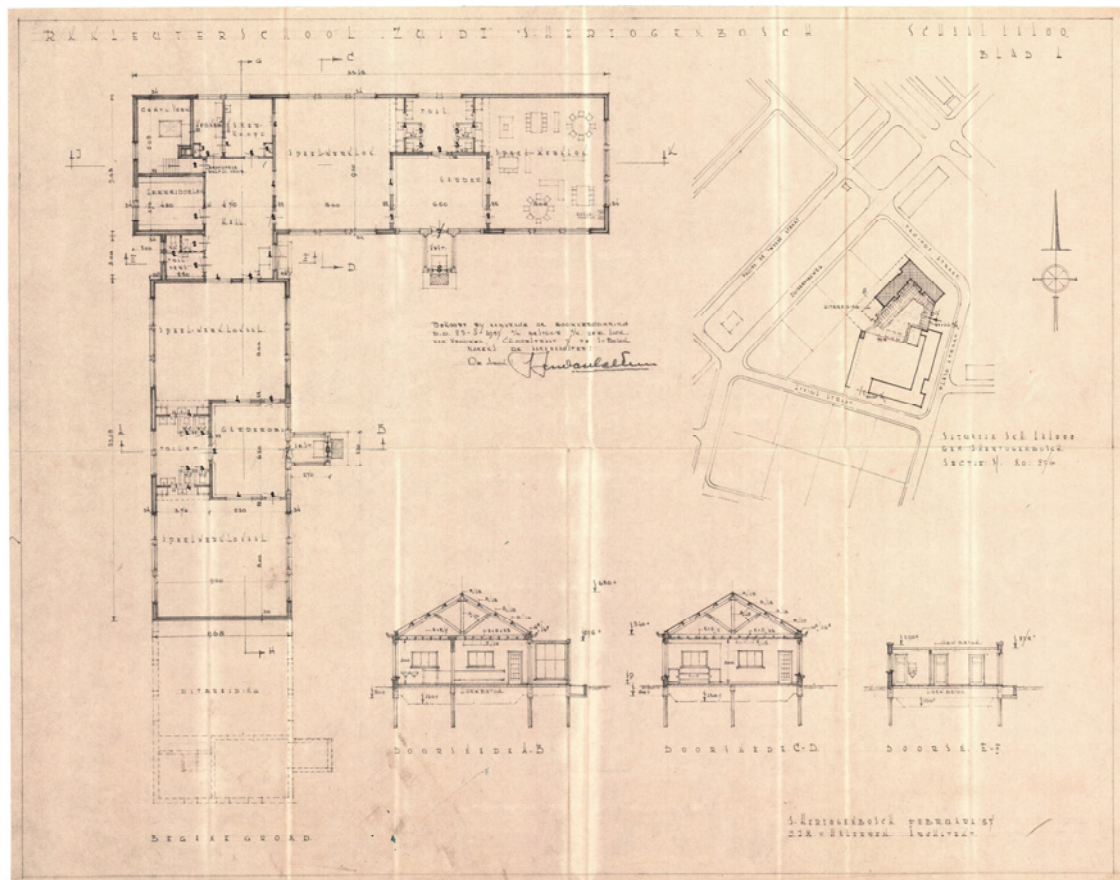
Beide gebouwen zijn door de latere wijzigingen en aanpassingen redelijk gaaf bewaard gebleven. Met name de wijzigingen in de gevelkozijnen, qua materialisatie van staal naar hout met een gewijzigde indeling, en de sloop van de aanbouw van de meisjesschool heeft een negatieve invloed gehad op de authenticiteitswaarde.

Het object Liviusstraat 4 en Tacitusstraat 5, bestaande uit de voormalige R.K. Meisjesschool en kleuterschool, zijn op basis van bovenstaande criteria beschermenswaardig als gemeentelijk monument in de gemeente 's-Hertogenbosch

Een van de ontwerptekeningen uit 1957 van architect J.J.M. van Halteren (R.K. meisjesschool).

Een van de ontwerptekeningen uit 1957 van architect J.J.M. van Halteren (kleuterschool).